

HOOFDSTUK 8: SIGMUND FREUD

1. Inleiding: Freud en de filosofie

PSYCHOANALYSE

Positieve en negatieve benadering

- (+) WIJSGERIGE ANTROPOLOGIE: een filosofische theorie over de mens, die radicaal ingaat tegen vroegere theorieën
- (-) WEINIG WETENSCHAPPELIJKE WAARDE: enkel bestudeerd in filosofie en letteren

2 belangrijke elementen

- (a) Theorie over zelfbedrog en het onbewuste
- (b) Theorie over de lotgevallen van de menselijke seksualiteit: waarom gaan zoveel mensen ongelukkig door het leven?

2. Een korte biografie

WENEN

- = het Europese centrum voor nagenoeg alle vormen van cultuur
- = stad van tegenstellingen

1938

- = Oostenrijk sluit zich bij Duitsland aan: antisemitisme ↑
- = dood van Freud (in ballingschap in Londen)

OPLEIDING GENEESKUNDE (+ NEUROLOOG)

- Privépraktijk als 'zenuwarts'
- Parijs: Charcot en Bernheim (HYPNOSE)

DE VRIJE ASSOCIATIE

- = de patiënt zegt alles wat tijdens de therapie in hem/haar opkomt
- = werkt bevrijdend, waardoor symptomen verdwijnen

METAPSYCHOLOGIE

- = theorie over de menselijke geest
- = verklaring van de werking + het falen van de menselijke geest
- = oplossing om het falen te herstellen

3. Zelfbedrog en het onbewuste

DE MENS IS GEEN BAAS IN EIGEN HOOFD

= vorm van zelfbedrog

- DE MENS IS NIET TRANSPARANT VOOR ZICHZELF: psychische activiteit ontrekt zich aan bewustzijn
- HET BEWUSTE 'IK' IS EEN OPPERVLAKTEFENOMEEN: aangestuurd door een massieve onpersoonlijke macht (= onbewuste)

≠ een bewust denkend wezen

- HET DENKEN IS EEN NIETS ONTZIENDE EN ONVERMOEIBARE KRACHT:
Geen nis of spelonk van onze gedachtewereld blijft onbelicht
- DESCARTES:
De helderheid van de eigen geest, de introspectie

SOORTEN ZELFBEDROG

(a) NORMAAL ZELFBEDROG

= geloof hechten aan iets waarvan men weet dat het niet waar is

(b) OMGEKEERD ZELFBEDROG

= geen geloof hechten aan iets waarvan men weet dat het wel waar is

TEGENSTRIJDIGHEID OF PARADOX

Wat gebeurt er wanneer we iemand anders bedriegen?

(1) ZELFBEDROG HOUDT IN DAT WE IETS WETEN EN TEGELIJKERTIJD NIET WETEN

Kritiek: niet-contradictie principe (= iets kan niet tegelijk waar en onwaar zijn)

(2) ZELFBEDROG HOUDT IN DAT WE ONZE INTENTIES KENNEN EN TEGELIJKERTIJD NIET KENNEN

Oplossing

'Kennen' en 'weten' hebben 2 verschillende betekenissen

HYPNOSE

= er bestaan denkactiviteiten die niet toegankelijk zijn voor het bewustzijn

(a) TIJDENS HYPNOSE:

Geïntegreerd bewustzijn (alle psychische activiteiten zijn toegankelijk voor het denken)

(b) NA HYPNOSE:

Men weet niet meer wat men eigenlijk wel weet

Verklaring?

ONTSPANNING: afvlakken van remmingen + bevorderen van impulsiviteit en vatbaarheid voor suggestie

= noodzakelijk om sociale relaties te onderhouden

ZELFCENSUUR

- (1) HET ONDERDRUKKEN van ideeën, gevoelens, uitspraken en handelingen (maar we zijn ons ervan bewust)
- (2) HET VERDRINGEN van ideeën, gevoelens, uitspraken en handelingen (maar we zijn ons er niet van bewust)
 - (a) Het past niet bij ons (= 'zo ben ik helemaal niet')
 - (b) Ze duiken uit het niets op

Verband

Omdat bepaalde gedachten en gevoelens niet bij ons zelfbeeld passen, worden ze naar een 'andere plaats' verdreven. Wanneer ze hun weg terugvinden naar het bewustzijn, worden ze daar als vreemd ervaren.

HET MENSELIJK DENKEN

- (1) HET BEWUSTE SYSTEEM
Alle gedachten en gevoelens waar we op een bepaald moment toegang tot hebben
- (2) DE CENSUUR
Bewaakt de grenzen van het bewuste (ontzegt toegang door middel van verdringing)
- (3) HET ONBEWUSTE SYSTEEM
Alle niet-bewuste gedachten en gevoelens

HOE PAST ZELFBEDROG IN DIT PLAATJE?

Ik kan mezelf bedriegen als dat inhoudt dat 'een deel van mij' een ander deel bedriegt.

Zelfbedrog

Door censuur die het bewuste systeem bedriegt, door dat systeem informatie uit het onbewuste systeem te onthouden

'Kennen' en 'weten'

Bewust en onbewust niveau (onafhankelijk van elkaar)

KRITIEK: SARTRE

Zelfcensuur doet zelf aan zelfbedrog

Om onlustvolle gedachten adequaat te kunnen verdringen, moet de zelfcensuur die gedachten kennen (= herkennen als onlustvol) en tegelijkertijd niet kennen (= na verdringing)

Verdringing bestaat niet

Het is een theoretisch verzinsel om onszelf vrij te spreken van onze domheid en onszelf 'ontoerekeningsvatbaar' te verklaren (= vrijbrief om onze verantwoordelijkheid te ontlopen) = KWADE TROUW (mauvaise foi)

VERSCHIL ZELFCENSUUR (SARTRES EN FREUD)

S: HOMONCULUS (= afzonderlijke instantie in geest)

F: ROOKDETECTOR (= mechanische, automatische en onpersoonlijke macht: modules van evolutiepsychologen)

4. Seks, niets dan seks

ONLUST

= een conflict tussen de fundamentele drijfkrachten of driften van de mens: de seksualiteit en het zelfbehoud

Het leven is een slagveld van allerlei krachten ≈ Nietzsche
Freud deed ook nauwkeurig uitspraken over de krachten

(a) ZELFBEHOUDSKRACHTEN:

Driften die ervoor zorgen dat we in leven blijven

(b) SEKSUELE DRIFTEN:

Veroorzaken onlust in het psychisme

SEKSUELE DRIFT

Een grensbegrip tussen lichaam en geest

- DE GEESTELIJKE COMPONENT:

De voorstelling (gedachten, gevoelens, herinneringen)

- DE LICHAAMELIJKE COMPONENT:

Het affect (hoeveelheid energie waarmee een voorstelling beladen is)

Driften kan je niet verdringen, gedachten en gevoelens wel.

SEKSUALITEIT

≠ genitaal contact (coïtus) tussen man en vrouw

Variatie in

(a) VOORWERP (man, vrouw, kind, dier, schoen...)

(b) BRON (erogene zones)

(c) DOEL

Ontstaan in kindertijd

Door activeren van mond (eten en drinken), anus en geslachtsdelen (ontlasting)...

Er zijn meerdere seksuele driften, die elk min of meer samenhangen met de erogene zone en voorkomen bij alle kinderen.

Kinderen

= hyperseksuele wezens

= polymorf pervers (kinderen ontplooiën heel wat seksuele activiteiten, maar deze zijn nog niet genitaal georganiseerd)

Waar gaan de kinderlijke seksuele driften naartoe?

De gedachten en gevoelens (voorstellingen) die door driften van energie (drijfkracht) voorzien worden, worden door censuur naar het onbewuste gestuurd.

Sommige verlangens mogen niet bewust worden!!!

Waarom leidt seksualiteit zo vaak tot onlust?

- (1) Sommige uitingen van 'perverse' driften conflicteren met de sociale omgeving van het individu

De meeste mensen nemen de normen en waarden van hun cultuur over en zien zich bijgevolg veroordeeld tot het verwerpen van verlangen die zich vanuit hun eigen lichaam aandienen. Bepaalde gedachten en gevoelens worden ervaren als weezinwekkend (= onlustvol en moeten dus verdrongen worden).

Verskillende culturen hanteren verschillende seksuele normen waarden (bv. homoseksualiteit, leeftijdsverschil, fascinatie van kinderen voor uitwerpselen)

PSYCHISCHE DAMMEN: sluiten aan bij de seksuele normen en waarden van de sociale omgeving (walg en weezin)

- (2) Sommige 'polymorf perverse' driften zijn fundamenteel onbevredigbaar (= verklaring voor ongelukkig zijn)

Bepaalde seksuele (deel)driften kunnen nooit volledig bevredigd worden, waardoor hun drijfkracht nooit volledig verdwijnt en er een restverlangen ontstaat (= een bron van onlust die verdrongen moet worden)

Waarom is onze seksualiteit fundamenteel onbevredigbaar? De psychische dammen zijn hernemingen van bepaalde cruciale gebeurtenissen in de evolutionaire geschiedenis van de menselijk soort (bv. overgang van 4 naar 2 voeten)

De onbevredigbaarheid van de menselijke seksualiteit: de mens wilde zich (al te sterk) distantiëren van de andere dieren (= vergalopperen)

NAGENOEG ELKE VERDRINGING IS EEN TIKKENDE TIJDBOM

- (1) Verdrongen voorstellingen duiken vroeg of laat terug op in het bewuste (licht gewijzigde vorm)
- (2) De drijfkracht (affect) die schuilt achter verdrongen voorstellingen, blijft rondwaren in het psychisme en richt daar allerlei onheil aan
- Soms hecht het affect zich aan andere voorstellingen, die op minder weerstand stuiten en probeert het op die manier alsnog toegang tot het bewustzijn te krijgen.

Het psychisme

Het bestrijden van driften die niet compatibel zijn met ons zelfbeeld (= veel tijd en energie)

Neurose

Allerlei 'milde' psychische stoornissen (fobie, depressie...) ten gevolge van verdringing, die zich kenmerken door typische negatieve emoties zoals schuld, angst, verdriet en walg.

Perversie

= alternatief voor neurose

= niet bepaald een positie die gelukkig maakt

Besluit

De mens kan eigenlijk alleen maar ongelukkig zijn en moet kiezen tussen de pest (perversie) en de cholera (neurose)

5. Conclusie

Freud vergelijkt de effecten van zijn eigen werk op het zelfverstaan van de moderne mens met de effecten van het werk van onder andere Copernicus en Darwin.

- (a) Moderne wetenschappen: mens bevindt zich niet in het centrum van het universum
- (b) Darwin: kloof tussen mens en dier is niet zo groot

Freud bracht de genadeslag toe door aan te tonen dat de mens helemaal niet zo rationeel is als hij zelf zou willen geloven. Het leeuwendeel van onze denkactiviteiten is helemaal niet toegankelijk voor ons bewustzijn.

- Het onbewuste bestaat en borrelt als een levende vulkaan.
- Het bewustzijn is een belegerde stad: voortdurende gevecht tussen het onbewuste en het bewustzijn, tussen seks en cultuur (= recept voor ellende)

Dit voortdurende gevecht leidt tot verdringing en verdringing tot neurose.

Verschil tussen mens en dier

De mens is helemaal geen redelijk dier, want het onderscheidt zich door zijn vatbaarheid voor allerlei ziekten (wijsgerige antropologie \approx Nietzsche (atypisch))